

La importància de la música en l'Educació Especial

CEE Font de l'Abella

“La música expressa allò que
no pot ser dit i allò sobre
el que és impossible
mantenir-se en silenci.”

Víctor Hugo

ÍNDEX

1. Introducció	4
2. Justificació	6
3. Context escolar	
3.1. Alumnat	10
3.2. Context socio-econòmic i cultural	11
4. Metodologia	13
5. Avaluació	15
6. Bibliografia	16

1. Introducció

Aquest projecte presenta i evidencia la importància i la necessitat de la presència de la música en les escoles d'Educació Especial.

La música és un gran misteri,
Només lliura els seus secrets a qui l'estima.
És natural. És humana. És divina.
La nostra música serà allò que nosaltres en farem.
Tal home, tal música.

Volem que la música serveixi la causa humana?
Volem que enriqueixi l'home?
Volem que elevi l'ésser humà?
I que sigui alhora repòs, cultura, ennobliment, pregària?
La música és al nostre servei.

La música disciplina el cos.
La música delecta el cor.
La música forma l'esperit.
Dins la música hi ha grans forces
Per a l'ànima i per al cos.

Edgar Willems

Aquestes paraules del pedagog Edgar Willems (Bèlgica, 1890 – Gènova, 1978) conviden a la reflexió, que és una de les capacitats que tot docent hauria de tenir ben desenvolupada per poder dur a terme una bona pràctica educativa.

La música forma part del procés d'aprenentatge dels infants, està molt present en el seu dia a dia i juga un paper molt important en el seu desenvolupament personal. Per a què això sigui possible, és imprescindible percebre la música i, per percebre-la, cal viure-la. Per aquest motiu, és vital siguem conscients de la importància de la sensibilització musical i el desenvolupament del gust per la música, que és el que motiva a endinsar-se dins d'aquest món tan especial.

¡No más niños a los que el mundo de la música les está vedado! ¡No más niños obligados a callarse en clase mientras los demás cantan a coro! ¡No más reacciones lamentables que hacen nacer, poco a poco, un complejo

de inferioridad, cuando no un odio a la música, un asco o una gran tristeza! La cultura auditiva es posible para todos. (Willems, 2001)¹

És important que els infants es relacionin amb la música i aprenguin gaudint. Un dels aspectes que ajuda a que això sigui així i els alumnes tinguin una bona actitud envers les activitats és treballar a partir dels seus propis interessos mitjançant activitats motivadores i competencials, tal i com indica el currículum.

És imprescindible plantejar la música a l'escola tenint en compte que és un llenguatge universal, ja que persones de totes les edats i cultures amb diferents capacitats la poden gaudir. A més, és una disciplina innata en la persona i necessària per al desenvolupament integral dels individus. De fet, la paraula persona deriva del llatí "per sonare", que significa "sonar a través de" i per tant, evidencia que el nostre cos i la nostra persona serveixen per fer música. El nostre cor quan batega, la respiració o la seqüència dels passos quan caminem, demostren que portem el ritme a dins.

Cal tenir en compte que la música ha estat, és i serà una eina molt útil pel desenvolupament de la persona. Varis estudis de l'àmbit de l'educació, de la biologia i de la filosofia (Despins, 1989) destaquen la necessitat d'integrar l'educació musical en el procés de formació perquè és una disciplina excel·lent per:

- * Desenvolupar les capacitats cognitives o de caràcter com són la memòria, la concentració, l'atenció, la imaginació, l'observació, la comparació, la lògica i la creativitat.
- * Treballar les capacitats motrius d'adquisició de control postural i de desplaçament del propi cos.
- * Fomentar la capacitat de comunicar-se, expressar-se i relacionar-se amb les persones i el món que ens envolta.

¹ WILLEMS, Edgar. *El oído musical: La preparación auditiva del niño*. Paidós Educador Pro Música: Barcelona, 2001. ISBN: 978-84-493-1009-7.

- * Potenciar l'autonomia personal.
- * Aconseguir una bona percepció auditiva.

2. Justificació

La música és una gran eina que té propietats terapèutiques, catàrtiques, lúdiques, afectives i educatives. La música per si sola és una activitat inclusiva, en què tots els membres d'un grup hi tenen lloc i cada un d'ells és imprescindible. En un projecte musical, tots els participants tenen un objectiu comú i això potencia la cohesió i el sentiment de grup, afavorint la relació d'igualtat entre tots els seus membres. A més de potenciar les habilitats socials, la pràctica musical afavoreix capacitats intel·lectuals com la memòria, l'atenció, la concentració, la imaginació i la creativitat. Per altra banda, la música connecta amb les emocions, facilita la comunicació verbal i no verbal, així com l'expressió de sentiments i també reforça l'autoestima i la confiança en un mateix.

D'acord amb les necessitats de l'alumnat del CEE Font de l'Abella i el seu procés educatiu i evolutiu, en els projectes curriculars i el Pla Individualitzat de cada alumne a més d'adquirir i assolir un bon nivell d'autonomia, sovint es prioritza el desenvolupament de la comunicació, la competència en les relacions personals i la integració social. Per aquesta raó cal donar valor a les experiències musicals que viuen els alumnes a l'escola. En aquest cas, el treball musical és molt positiu i interessant, ja que a través de la música podem arribar on no arriben altres tipus de llenguatges i ofereix la possibilitat de donar forma i estructura a les respostes sonoro-musicals que els usuaris faciliten i ens mostren en cada moment.

Les diferents tècniques i tipus de treball que ens ofereix la música en l'àmbit de l'educació especial serveixen per nodrir-nos d'un ampli ventall de vivències i experiències musicals variades, riques i sofisticades per estimular als alumnes a nivell comunicatiu, ja sigui obrint nous canals de

comunicació, enfortint el ser individual de cadascú o facilitant la integració i la relació social en un entorn segur, agradable i de confort.

Quan parlem de música en aquest context, per resoldre i assolir objectius més terapèutics que pedagògics i musicals, fem referència al concepte *musicoteràpia*. La musicoteràpia és l'ús de la música com a mitjà per promoure i facilitar la comunicació, les relacions, l'aprenentatge, el moviment, l'expressió, la confiança, la tolerància a la frustració i aconseguir altres objectius terapèutics per satisfer les necessitats físiques, emocionals, mentals, socials i cognitives de les persones i oferir-los una millor qualitat de vida. La musicoteràpia és una disciplina adequada per tothom i el que la diferencia de la resta de teràpies és la màgia de la música, que és capaç d'explicar-nos històries, emocionar-nos, transportar-nos a moments viscuts, relaxar-nos i apassionar-nos i oblidar-nos de tot. La musicoteràpia és la teràpia per excel·lència de tots els músics.

Tal i com explica Benenzon (1981) en el seu llibre "Manual de Musicoterapia" la relació entre la música i la medicina existeix des de l'antiguetat. El concepte de música com a teràpia ha existit de manera explícita o implícita en la majoria de cultures i en totes les èpoques.

Alvin (1984) destaca que l'estudi i l'aplicació de la música com a recurs terapèutic ha anat evolucionant en funció de les creences i costums de cada època. Després de la Segona Guerra Mundial, un grup de voluntaris (no necessàriament músics ni terapeutes) anaven als hospitals a tocar i cantar melodies agradables pels malalts, els metges i les infermeres van començar a notar canvis i millores importants en l'evolució dels pacients i així va ser com va començar l'estudi de la música no només a nivell tècnic, sinó de manera més profunda.

Això va iniciar la generalització de l'ús de la musicoteràpia en rehabilitació (física i psicològica) i van començar les primeres intencions de planificació i avaluació sistemàtica. La creació de la *American Music Therapy*

Association (AMTA) a l'any 1950 ha editat materials, ha promogut congressos, ha permès el desenvolupament d'un currículum unificat de formació i ha potenciat el reconeixement del musicoterapeuta a nivell professional. Actualment, la musicoteràpia és una disciplina que es posa al servei de les ciències de la salut, la pedagogia i l'àmbit social per reforçar i facilitar la consecució dels seus objectius terapèutics.

La Federació Mundial de musicoteràpia (1996) defineix la musicoteràpia com a l'ús de la música i/o els elements musicals (so, ritme, melodia i harmonia) per facilitar i promoure la comunicació, la interrelació, l'aprenentatge, la mobilització, l'expressió i l'organització amb l'objectiu d'atendre les necessitats físiques, emocionals, mentals, socials i cognitives que mostrin els pacients. La musicoteràpia desenvolupa potencials i/o restableix funcions de l'individu per tal que pugui emprendre la major integració intrapersonal i interpersonal possible i, com a conseqüència, aconseguir una millor qualitat de vida.

Cal tenir en compte que la música ha estat, és i serà una eina molt útil pel desenvolupament de la persona. Com comenta Sabbatella (2006) en el seu article "Intervenció musical en l'alumnat amb necessitats educatives especials: delimitacions conceptuals des de la pedagogia musical i la musicoteràpia", la investigació en les àrees de la neurociència, la música, la psicologia i l'educació musical ofereix estudis que demostren, des de diferents perspectives, la gran importància de la pràctica i l'educació musical en el desenvolupament integral de les persones (Blood i Zatorre, 2001; Costa-Giomi, 2005; Hargreaves, 1999; Julin i Sloboda, 2001; Kratus, 1993; Krumhansl, 2002; Madsen, 1979; Nawrot, 2003; Schellenberg, 2004; 2005) on també demostren les diferències estructurals del cervell de les persones que són músics i les que no (Schlaug, 2001; 2005). A partir dels resultats d'aquests estudis, podem afirmar que participar en activitats musicals afavoreix el desenvolupament d'habilitats que involucren diferents àmbits:

- * **Àmbit sensorial-psicomotor:** motricitat fina i guixuda, coordinació, lateralitat, dimensió espacial i temporal, coneixement de l'esquema corporal, equilibri, etc.
- * **Àmbit psico-emocional:** expressió de l'estat d'ànim, sensibilitat, autoestima, autoconfiança, etc.
- * **Àmbit cognitiu:** memòria, capacitat d'atenció, concentració, comprensió, imaginació, llenguatge, vocalització, pronunciació, etc.
- * **Àmbit social:** integració, cohesió de grup, escolta, respecte, cooperació, responsabilitat, etc.
- * **Àmbit ètic:** valoració de les manifestacions artístiques pròpies i dels altres, gaudir de la bellesa, sensibilitat, sentit artístic i creativitat.

Així, afirmem que la musicoteràpia és una teràpia molt vàlida, valuosa i especial que a més de treballar els aspectes específics i necessaris per cada alumne, ofereix un ampli ventall de possibilitats que, a més de terapèutiques, són lúdiques, afectives i educatives. La musicoteràpia aplicada amb infants i joves amb necessitats educatives especials té molt bons resultats, ja que la música no és una informació que ha de ser necessàriament processada pel cervell, sinó que penetra directament pel tàlam, que transmet sensacions i sentiments als centres emocionals de la persona i arriba al cervell sense cap anàlisi previ. Això permet que no s'hagi de realitzar cap esforç per poder gaudir de la música, la qual cosa provoca una sensació enormement agradable.

Per tot això, és summament important que la música formi part del projecte educatiu de les escoles d'educació especial i és imprescindible que estigui present en el dia a dia d'aquestes escoles.

3. Context escolar

3.1. Alumnat

El CEE Font de l'Abella és un centre educatiu i terapèutic públic que atén alumnat d'edats compreses entre els 3 i els 18 anys amb necessitats educatives especials derivades principalment de discapacitats intel·lectuals (baix rendiment intel·lectual), de discapacitats adaptatives (baixa capacitat per respondre i adaptar-se socialment a les necessitats del dia a dia) i/o discapacitats afectives-relacionals (baixa capacitat per establir relacions funcionals amb els altres). Cal tenir en compte que aquests tres tipus de discapacitat poques vegades es presenten de manera aïllada, el que sí acostuma a passar és que, generalment, una preval sobre l'altra.

Així, l'alumnat de l'escola presenta necessitats educatives especials causades principalment per una discapacitat intel·lectual (quan preval aquesta sobre les altres) i/o per un Trastorn de l'Espectre Autista (quan preval la discapacitat afectiva-relacional). L'alumnat presenta diversos nivells de competències i requereixen un entorn, una organització i unes propostes educatives i terapèutiques ajustades a les seves necessitats per desenvolupar al màxim el seu potencial. Aquests aspectes queden recollits al Pla Individualitzat de treball (PI) de cada alumne/a..

Aquest curs 2020-2021 tenim escolaritzats 165 alumnes d'edats compreses dins l'escolaritat obligatòria. Els alumnes poden estar escolaritzats en el centre en la totalitat de l'horari escolar o poden estar escolaritzats en modalitat de compartida, part en el centre d'educació especial i part en el centre ordinari.

Al Centre atenem a diferents perfils d'alumnat:

- * Alumnes que requereixen molt de suport de l'adult per atendre les seves necessitats bàsiques (un 42% aprox el curs 2021-2022).

- * Alumnes amb la suficient autonomia per accedir a realitzar tasques simples i adquirir estratègies de relació i comunicació bàsiques (el 33% aprox. el curs 2021-2022).
- * Alumnes amb bon nivell d'autonomia personal. Poden accedir a aprenentatges instrumentals escolars bàsics (un 25% aprox. el curs 2021-2022).

El centre s'organitza en seccions (Infantil, Primària i Secundària) segons l'edat dels alumnes (aspecte totalment orientatiu). Dins de cada secció els agrupaments es realitzen en funció del nivell competencial, les necessitats i el benestar del grup per tal d'homogeneïtzar el grup en la mesura del possible per afavorir relacions comunicatives i d'aprenentatge. El procés maduratiu dels alumnes ens indicarà el Pla Individualitzat de treball de referència per a cada un d'ells, la programació d'aula i les línies d'actuació adaptades a les seves necessitats.

La organització per seccions és la següent (curs 2021-22):

- * INFANTIL: 30 alumnes amb DI³ i TEA⁴ de 3 a 7-8 anys.
- * PRIMÀRIA: 54 alumnes amb DI i TEA de 7-8 a 12-13 anys.
- * SECUNDÀRIA: 74 alumnes amb DI i TEA de 12-13 a 18/21 anys.

Dins del quadre simptomatològic de discapacitats tan diverses destaquem les afectacions relacionades amb l'àmbit comunicatiu – lingüístic, tant pel que fa a la comunicació, al llenguatge i/o a la parla. La derivació a l'escola es fa mitjançant el dictamen de l'EAP², el vist i plau de la Inspecció i la resolució de la delegació territorial d'Ensenyament.

3.2. Context socio-econòmic i cultural

El Centre d'Educació Especial Font de l'Abella es troba ubicat al barri de Montilivi, a les afores de la ciutat de Girona i escolaritza alumnes de les

² EAP: Equip d'Assessorament Psicopedagògic.

³ DI: Discapacitat intel·lectual.

⁴ TEA: Trastorn de l'Espectre Autista.

comarques del Gironès, del Pla de l'Estany i part de La Selva interior de situacions socio-econòmiques i culturals molt diverses i heterogènies. Gairebé tots els alumnes del centre arriben amb transport escolar i es queden a dinar al centre.

El centre té unes peculiaritats que fan que l'anàlisi de l'entorn no es pugui limitar al context del barri. Gairebé un 38% de la població escolar del CEE Font Abella prové de famílies immigrants, de les quals un 30% són marroquines o de l'Àfrica subsahariana, la resta són majoritàriament sud-americans. L'altre 62% són famílies d'origen català o castellà.

El fet que gran nombre dels nostres alumnes proveniu de famílies immigrants condiciona el procés educatiu a l'escola. Cal conèixer la cultura, costums relacionades amb el menjar, religió, aspectes tan rellevants com la manera d'entendre l'educació, la llengua que parlen a casa, etc. La informació diferencial sobre la població que atensem al centre ens ajudarà a proposar un projecte educatiu coherent, inclusiu i respectuós amb totes les individualitats existents. Les famílies han de sentir que formen part de la comunitat escolar, que són ben acollides i acceptades.

La majoria de famílies tenen un nivell sociocultural i econòmic mitjà-baix. Intentem, en la mesura del possible, disminuir els efectes de les desigualtats socials a l'escola per mitjà de la col·laboració amb serveis externs, a través de recursos com ara materials escolars, possibilitat de realitzar pagaments fraccionats, ajudes per la realització de sortides i activitats fora l'escola (projecte igualtat –qualitat de l'Ajuntament de Girona), etc.

4. Metodologia

Aquest projecte ofereix la possibilitat de dur a terme sessions de música individuals i grupals on s'utilitzen tècniques de musicoteràpia activa, creativa i receptiva, adaptant-nos a les necessitats educatives específiques de cada un dels alumnes. En funció del seu perfil també s'utilitzen diferents mètodes de pedagogia musical com la Rítmica Dalcroze, el Mètode Orff i el Mètode Willems. A més, s'utilitzen tècniques característiques de cada un dels cinc models de musicoteràpia: conductista, analista, Nordoff-Robbins, Benenzon i GIM.

Algunes de les activitats que es realitzarien per aconseguir els objectius proposats són:

- * Cantar cançons acompanyades de diferents materials sensorials adequats per cada cançó i de pictogrames, com a sistema de comunicació augmentatiu i alternatiu per facilitar la comprensió, la memòria i l'expressió dels alumnes.
- * Cantar cançons actuals tot reflexionant sobre la seva lletra, per incidir en estereotips, concepcions preestablertes per la societat i paraules amb un registre inadequat.
- * Improvisar amb diferents instruments musicals de manera individual, respectant el sistema de pregunta-resposta i col·lectivament (combos, circle drums).
- * Interpretar ritmes senzills amb instruments de percussió indeterminada.
- * Dur a terme melodies senzilles amb instruments Orff.
- * Experimentar amb ritmes i sons senzills a través de plataformes interactives de la pantalla digital.
- * Fer activitats de moviment, expressió corporal i dansa.
- * Jugar a jocs musicals.
- * Realitzar audicions actives amb materials sensorials adaptats a cada audició.

- * Aprendre a tocar un instrument musical relativament senzill com l'ukelele.
- * Dur a terme relaxacions lliures i guiades acompanyades de materials adequats per fer massatges.
- * Fer musicoteràpia creativa amb el piano.
- * Fer musicoteràpia receptiva: rebre i realitzar massatges sonors amb els bols tibetans.

El material necessari per dur a terme les sessions de música és:

- * Instruments polifònics que permetin al mestre/a acompanyar les cançons i oferir un ventall ampli i ric d'experiències musicals: piano o teclat i guitarra.
- * Equip de so (ordinador i altaveus).
- * Instruments de petita percussió (maraques, triangles, caixes xineses, claus, panderetes i cascavells).
- * Instruments de percussió que ofereixin varies sonoritats: djembé, darbuka, cajón, bongos, güiro, tambor, bombo.
- * Instruments Orff: xilòfons, metal·lòfons i carillons.
- * Recursos visuals per treballar melodies senzilles amb instruments Orff.
- * Ukeleles i material didàctic adaptat (tablatures, cartells rítmics, ...)
- * Boomwhackers.
- * Campanes afinades.
- * Materials variats que convidin al moviment: teles grans, llums, mocadors de colors, Elasticat, pilotes toves, etc.
- * Bols tibetans.
- * Material de relaxació per fer massatges, matalassos de psico i coixins.
- * Plafons de comunicació i pictogrames per anticipar les activitats, per explicar l'estructura de cada sessió i per acompanyar les activitats quan sigui necessari.

Al CEE Font de l'Abella es realitza una sessió de musicoteràpia individual de 30 minuts a la setmana amb alguns alumnes que el claustre considera adients i una sessió grupal de 45 minuts a la setmana amb tots els grups-classe de les seccions d'Infantil i Primària durant tot el curs escolar. Pel que fa la secció de Secundària, s'ofereixen dos tallers musicals (taller de veu i taller de percussió) i els alumnes s'apunten a un, a l'altre o no s'apunten en funció de les seves motivacions. Gràcies a aquests tallers tenim el cor i la banda de percussió de Font de l'Abella. Una experiència musical i grupal molt enriquidora pels alumnes que en formen part i per tota l'escola.

L'espai ideal per realitzar aquestes sessions és un espai ampli, diàfan, lluminós, agradable i acollidor, que afavoreixi el benestar i faciliti la relació entre el mestre/a i els alumnes..

5. Avaluació

L'avaluació que es proposa per avaluar el projecte i el procés educatiu i terapèutic dels alumnes és un procés permanent de reflexió i anàlisi que permet la recollida sistemàtica d'informació sobre la seva evolució.

Aquesta avaluació estarà formada per:

- * Avaluació inicial, periòdica i final dels alumnes..
- * Avaluació de la metodologia, les estratègies i les tècniques utilitzades.
- * Avaluació de l'efectivitat del treball realitzat.

L'avaluació inicial és el procés mitjançant el qual el mestre/a de música o musicoterapeuta recull i analitza informació sobre els alumnes que considera necessària per planificar el treball. Aquest procés comença amb la derivació dels casos per part d'altres professionals, en aquest cas, els mestres d'educació especial, els tutors i educadors de cada grup-classe. Aquest procés continua amb un "assessment", que consisteix en una

avaluació situacional de la persona o el grup amb qui es treballarà i l'elaboració dels objectius a assolir, que queden plasmats en el PI de cada alumne.

L'avaluació periòdica consisteix en avaluar als alumnes en el dia a dia del procés. És important prestar atenció a tots els detalls. Un recurs molt vàlid per fer una bona avaluació periòdica és gravar les sessions i, després, recollir la informació i registrar les dades obtingudes en un document de seguiment o un diari d'intervenció.

Per arribar a conclusions significatives, cal analitzar els resultats i interpretar-los fent una valoració final avaluant l'evolució dels alumnes de manera global. Els resultats del procés i les conclusions obtingudes també queden registrades en el Pla Individualitzat de cada alumne i, a més, s'elabora un informe qualitatiu que s'entrega a les famílies.

Per altra banda, s'avaluarà la metodologia, les estratègies i les tècniques emprades en durant tot el procés, així com la seva efectivitat en relació als objectius plantejats prèviament.

6. Bibliografia

- Alvis, J. (1984). *Musicoterapia*. Barcelona: Paidós.
- Benenzon, R. (1981). *Manual de musicoterapia*. Barcelona: Paidós.
- Sabbatella, P. (2006): *Intervención musical en el alumnado con necesidades educativas especiales: delimitaciones conceptuales desde la pedagogía musical i la musicoterapia*. Universidad de Cádiz. Facultad de Ciencias de la Educación.
- Vaillancourt, G. (2009): *Música y musicoterapia. Su importancia en el desarrollo infantil*. Madrid: Nancea.
- Willems, E. (2001). *El oído musical: La preparación auditiva del niño*. Paidós Educador. Pro Música: Barcelona. ISBN: 978-84-493-1009-6.
- Willems, E. (1994). *El valor humano de la educación musical*. Barcelona: Paidós